

Tšehovin moderni¹

Tintti Klapuri: *Chronotopes of Modernity in Chekhov*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja 2015. 205 s.

Tintti Klapurin monografiaväitöskirja käsittelee Tšehov-tutkimuksen kannalta harvinaislaatuista aihetta. Tutkija rakentaa työnsä kahden ongelman risteyskohtaan: hän yhdistää kysymyksen modernista temporaalisuuden problematiikkaan, uuden ajan taiteelle tyypillisten piirteiden (irtiotto perinteestä, yksityisen asettaminen yleisen edelle, oikeuksien, vapauksien ja tasa-arvon vakiinnuttaminen, usko kehitykseen ja suuntautuminen tulevaisuuteen) tarkastelun siihen, kuinka subjekti kokee sosiaalisen ja psykologisen ajan kulun. Klapuri tutkii yhtäältä sitä, mitä kirjailija omasta näkökulmastaan pyrki sanomaan, ja toisaalta sitä, mitä hänen teoksensa lopulta viestivät. Varsin representatiivinen tutkimusmateriaali on koottu Tšehovin tuotannon kypsältä kaudelta (vuodesta 1888 lähtien) ja koostuu eri lajeja edustavista teoksista: lyhytproosasta (”Ikävä tarina”, ”Ylioppilas”, ”Nainen ja sylikoira”, ”Morsian” jne.), draamasta (*Kolme sisarta*) sekä dokumentaarisesta teoksesta (*Sahalin*). Klapuri asettaa primääriaineistonsa laajaan kontekstiin vertaamalla Tšehovia Tolstoihin, Dostojevskiin, Saltykov-Štšedriniin, Hvoštšinskajaan, Ibseniin ja Hauptmanniin sekä luomalla katsauksia myös nykykirjallisuuteen. Tutkija osoittaa tuntevansa Venäjän historiaa erinomaisesti

hyödyntäen erityisesti humanististen ja yhteiskuntatieteiden kehityksen vaiheita Tšehovin ajalta.

Klapurin tutkimusmetodi perustuu Bahtinin kronotoopin käsitteen laajaan, sosiokulttuuriseen uudelleenluentaan. Hän painottaa, että Bahtin rajaa kronotooppisuuden analyysin kirjallisuushistoriaan eikä suhteuta käsitettä vaihteleviin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin olosuhteisiin (s. 26). Klapuri itse painottaa käsitteen kulttuurihistoriallista merkitystä. Kekseliäiden rinnastusten avulla hän esittelee uusia kronotooppeja. Esimerkiksi vertailemalla kertomuksia ”Nainen ja sylikoira” ja ”Tulet” tutkija erittelee rantalomakohteen kronotooppia, tällä periaatteella esiin nousevat muiden muassa myös karkotuksen ja puutarhan kronotoopit. Samalla Bahtinin käsitykset aika-paikallisista jatkumoista, esimerkiksi idyllin ja provinssikaupungin kronotooppien eroista, näyttäytyvät uudessa valossa ja tarkentuvat.

Keskeisimpänä uutena väitteenään tutkija osoittaa kirjallisuushistoriallisen kronotoopin käsitteen olevan yhdistettävissä historiatieteiden piirissä kehittyneeseen näkemykseen esimodernin yhteiskunnan temporaaalisesta siirtymästä moderniin tilaan. Sen pohjalta syntyy väitöskirjan otsikkoonkin nostettu modernin kronotooppi. Käsite vaikuttaa tulevaa tutkimusta ajatellen varsin käyttökelpoiselta, koska se nivoo toisiinsa teoreettisen ja historiallisen, sisäisen ja ulkoisen lähestymistavan kirjallisuuteen. Sitä voi hyödyntää esimerkiksi monien 1800- ja 1900-luku-

jen vaihteen kirjailijoiden tuotannon kuvaamisessa. Väitöskirjan ensimmäisessä luvussa kehitellyt teoreettiset ideat ovat sellaisinaan merkittäviä ja osoittautuvat tehokkaiksi välineiksi Tšehovin tuotannon analyysissa.

Väitöskirjan toisessa luvussa tarkastellaan dokumentaarista teosta *Sabalin*. Klapuri kuvaa Tšehovia luonnontieteilijäksi ja positivistiksi, joka pyrkii lähestymään muun muassa rangaistussiirtoloiden ongelmia empiirisen ja tilastollisen tiedon kautta. Samalla tutkija osoittaa, että kokemusperäisen materiaalin lisäksi teokseen sisältyy ankaraa kritiikkiä, joka kohdistuu ideaan venäläisen yhteiskunnan modernisaatiosta kolonisaation kautta. Hän dokumentoi Tšehovin näkökannan analysoimalla yksityiskohtaisesti, kuinka kirjailija kuvaa rangaistusvankien ajankokemusta. Karkotuksessa aika menettää merkityksensä: siltä puuttuvat niin perinteet kuin tulevaisuuden näköalakin. *Sabaliniin* kätkeytyy myös ongelman ratkaisu. Kuten Tšehov itse useasti korosti, hän asettaa toivonsa vallanpitäjien ja älymystön sijaan yksittäisiin ihmisiin, jotka ovat avoimia sivistykselle ja valmiita osoittamaan myötätuntoa toisiaan kohtaan. Tämä Tšehovin maailmankuvalla keskeinen piirre värittää dokumentaarisen proosan ohella vahvasti hänen fiktiivisiä teoksiaan.

Tšehovin poetiikan tärkeimpinä piirteinä Klapuri pitää päättymättömyyttä ja tilannesidonnaisuutta (s. 31–34). Ne juontavat juurensa kirjailijalle implisiittisesti tunnusomaisesta edesottamuksen filosofiasta, jota kuvataan väitöskirjan

kolmannessa luvussa kertomusten ”Ylioppilas” ja ”Ikävä tarina” analyysin kautta. Molemmissa teoksissa korostuvat ajatukset myötätunnon ja vastuuntuntoisen toiminnan välttämättömyydestä; tällä tavoin ne rinnastuvat toisessa luvussa käsiteltyyn *Sabaliniin*. Tutkija löytää Tšehovin fiktiivisestä ja dokumentaarisesta tuotannosta yhteisiä piirteitä pelkistämättä moniulotteisia tekstejä yksinkertaisten ideoiden kuvitukseksi. Hänen analyysinsä osoittaa, että Tšehovin päämääränä on tutkia henkilöhahmojensa riippuvuutta ulkopuolisista vaikutteista sekä heidän ajatustensa ja tekojensa epäjohdonmukaisuutta. Siinä havainnollistuu Tšehoville ominainen apofaattinen eettisen ideaalin (normin) vaatimus.

Klapuri tähdentää, että Tšehovin normi on moderni. Kirjailijan käsitys ideaalista on tulevaisuuteen suuntaava ja asettuu hänen proosassaan ja näytelmäkirjallisuudessaan hallitsevaa ajan toisteisuutta vastaan. Yksi väitöskirjan monista ansioista on luku *Kolmen sisaren* analyysistä, jossa Klapuri aiheellisesti osoittaa, kuinka merkittävä osa näytelmässä lankeaa psykologiselle ajalle. Henkilöhahmojen tunne elämän merkityksellisyydestä tai sen merkityksettömyydestä liittyy heidän kokemukseensa ajasta – tulevaisuuteen suuntaavasta tai syklistä.²

Tšehovin teksteille keskeisen lineaarisen ja syklisen ajan vastakkainasettelun rinnalla väitöskirjassa tutkitaan myös muita temporaalisuuden muotoja, kuten ajan kokemusta kuoleman kynnyksellä (”Ikävä tarina”, ”Piispa”), provinssikau-

pungin, idyllin, rantalomakohteen ja puutarhan kronotooppeja sekä vieläpä kielio pillisiä aikamuotoja henkilö hahmojen ja kertojan puheessa. Käsitellessään Tšehovin teoksia Klapuri tekee jatkuvasti omaperäisiä rinnastuksia – vertaillen eri kirjailijoiden tekstejä (esimerkiksi ”Ikävä tarina” ja Garšinin kertomus ”Neljä päivää” luvussa 3.2.3; ”Morsian” ja Hvoštšinskajan ”Tyttökoululainen” luvussa 4.1.2) ja henkilö hahmoja (esimerkiksi ”Piispan” Sisoita verrataan Tolstoin kertomuksen ”Ivan Iljitšin kuolema” Gerasimiin, s. 113). Tutkija esittää myös uusia tulkintoja teosten subteksteistä – hänen analyysissään esimerkiksi kertomus ”Piispasta” osoittautuu käänteiseksi suhteessa evankeliumista peräisin olevaan pohjatekstiinsä (s.120).

Yhteenvetona voidaan todeta, että Tšehovista tehty tiede on täydentynyt uudella merkittävällä työllä, jossa yhdistyvät tiivis teoreettinen lähestymistapa, rohkea tutkimusote ja niin kirjailijaa kuin historiallista kontekstia koskevan materiaalin hyvä tuntemus. Tuore konsepti rikastuttaa Tšehov-tutkimusta runsaine hedelmällisine huomioineen.

Viitteet

¹ Arvostelu on kirjoitettu ”International Scholar of Kyung Hee University (Republic of Korea)” -ohjelman tuella. Venäjänkielinen alkuperäisteksti on julkaistu aikakauslehdessä *Tšehovski vestnik* (№ 32, 2016).

² Väitöskirja olisi kenties hyötynyt, mikäli tutkija olisi ottanut huomioon H. Golombin äskettäin julkaistun teoksen, joka valaisee tarkasti samankaltaisia ongelmia, ks.:

Golomb, Harai (2014), *A New Poetics of Chekhov's Plays: Presence Through Absence*. Brighton; Chicago: Sussex Academic Press, sekä kirjoittamani arvostelu: Stepanov, Andrei (2014), *Mnogourovnevaja složnost*. – *Tšehovski vestnik*. Moskva: MAKS Press, № 30, 6–13.

Andrei Stepanov

venäjältä suomentanut Riku Toivola

Ääni ja hiljaisuus Mandelštamin runoissa

Jussi Hyvärinen: ”*Sana, palaa musiikkiin*”. *Musiikki Osip Mandelštamin maailmankuvassa 1908–1925*. Helsinki: Poesia 2016. 306 s.

Jussi Hyvärisen väitöskirja on tärkeä ja tervetullut kontribuutio suomenkieliseen Mandelštam-kirjallisuuteen. Joskin Mandelštamin tuotantoa on suomennettu, Hyvärisen teos on ensimmäinen suomenkielinen tämän lyriikkaa käsittelevä monografia ja jo sinällään kulttuuriteko. Hyvärinen käsittelee teoksessaan paitsi Mandelštamin teoksia ja henkilöhistoriaa, myös hänen lyriikkansa oleellista kulttuurihistoriallista taustaa. Näin esimerkiksi venäläisen symbolismin ja akmeismin rajankäynti sekä venäläisen hellenismin teemat tulevat suomenkielisen lukijan ulottuville. Väitöskirjan erityisenä saavutuksena voidaan mainita myös Hyvärisen runokäännökset. Kuten kirjoit-

taja huomauttaa, Eila Kivikk'ahon (1978) ja Marja-Leena Mikkolan (1997) runosuomennokset ovat taiteellisesta näkökulmasta oivallisia. Hyvärinen tutkimustaan varten laatimat mahdollisimman sanatarakat (ja varsin taidokkaat) käännökset voivat kuitenkin avata suomalaiselle lukijalle aiemmin hämärään jääneitä sävyjä ja merkityksiä. Hyvärinen on itse paitsi tutkija, myös kirjastonhoitaja ja runoilija.

Mandelštamin runouden musikaalisia ulottuvuuksia ovat aikaisemmin tutkineet ennen kaikkea Ryszard Przybylski (1970- ja 80-luvuilla), Boris Kats, Paul Friedrich ja Dmitri Segal (1990-luvulla) sekä Larisa Gerver ja Heinrich Kirschbaum (2000- ja 2010-luvuilla). Hyvärinen täydentää työllään aiempaa tutkimusta ja pyrkii luomaan yhtenäisen, holistisen näkemyksen musiikin asemasta runoilijan tuotannossa. Väitöskirjassa esitetty tutkimuksellinen väite on, että musiikki oli olennainen osa Mandelštamin maailmankatsomusta ja että tämä ilmenee temaattisena elementtinä tutkimuksessa analysoiduissa runoissa. Hyvärinen tarttuu rohkeasti vaikeasti tavoitettavaan käsitteeseen ”maailmankatsomus”. Kuinka ymmärtää tutkimuskohteensa maailmankatsomusta? Millä tavoin runous ilmentää tekijänsä maailmankatsomusta? Tämänkaltaiset pohdinnat on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle, ja Hyvärinen määrittelee käyttämänsä käsitteen mahdollisimman yksiselitteisesti: ”Musiikki läpäisi Mandelštamin suhteen runouteen, kulttuuriin ja yhteiskuntaan, ja siksi hänen runoissaan ilmenee musikaalinen perussuhde maail-

maan ja ajatus musiikista puhtaimpana ja aidoimpana olemassaolona” (s. 12). Vaarana on kuitenkin, että tutkimuksen lähtöasetelma johtaa runotulkinnan yksipuolisuuteen: kun Mandelštamin tekstiä luetaan sillä oletuksella, että musiikki on tärkeä osa runoilijan maailmankatsomusta, siitä löytyy herkästi musiikkiin viittaavia elementtejä muiden assosiaatioiden painuessa taka-alalle.

Toinen alkuoletus, joka vaikuttaa voimakkaasti tutkimuksen tuloksiin on se, että Hyvärinen soveltaa keskiaikaisen filosofi Boethiuksen jaottelua *musica mundana / musica humana* (maailmankaikkeuden musiikki / inhimillinen musiikki) suoraan Mandelštamin runojen tulkintaan. Tästä johtuen mikä tahansa runossa kuvattu ääni- tai kuulovaikutelma (aaltojen kohina, askelten rytmi jne.) voidaan tulkita musiikiksi, mikä korostaa musiikin roolia kenties liiaksikin. Toisaalta valittu näkökulma vakuuttaa lukijan siitä, että hiljaisuuden ja äänen vuoropuhelu sekä musiikki erilaisina temaattisina elementteinä ovat keskeinen osa tutkimuksessa tarkasteltuja runoja. Tämän tärkeän huomion Hyvärinen todistaa väitöskirjassaan perusteellisesti ja uskottavasti.

Tutkimus etenee kronologisesti Mandelštamin varhaisesta, venäläiseltä symbolismilta vaikutteita saaneesta lyriikasta (luku 2) myöhempisiin akmeistisia ihanteita tulkitseviin runoihin (luku 3). Kirjan neljäs luku käsittelee Mandelštamin kristinuskkoa koskevia ajatuksia sekä musiikin roolia hänen uskonnollisia teemoja käsittelevissä runois-

saan. Viides luku puolestaan tarkastelee sitä, miten antiikin mytologian aiheet ja venäläisen hellenismin idea ilmenevät musiikin kautta Mandelštamin runoissa. Tutkimuksen aineisto on valikoitu Mandelštamin runokokoelmista *Kamen* ("Kivi"; 1913, 1916) ja *Tristia* (1922) sekä näiden kokoelmien ulkopuolelle jääneistä, vuosina 1908–1925 kirjoitetuista runoista. Hyvärinen käyttää analyysinsä tukena Mandelštamin omia esseitä ja artikkeleita, kuten "Utro akmeizma" ("Akmeismin aamu", 1912/1913), "Skrjabin i hristianstvo" ("Skrjabin ja kristinusko", 1915), "Slovo i kultura" ("Sana ja kulttuuri", 1921), "O prirode slova" ("Sanan luonnosta", 1920–22) ja "Razgovor o Dante" ("Keskustelu Dantesta", 1933).

Väitöskirjan ehdoton ansio on Hyvärisen perehtyneisyys aiheeseensa. Lukijalle syntyy tunne, että aihe on tutkijalle enemmän kuin akateemisen mielenkiinnon kohde ja että tutkimuskysymykset koskettavat häntä myös henkilökohtaisella tasolla. Mandelštamin hiljaisuudelle, äänille, rytmeille, harmonialle ja ääntenpauhulle herkistyneet runot kuvataan tutkimuksessa kauniisti ja tarkasti.

Itse Mandelštamin runokielen sisältämä (foneettinen, rytmillinen ja mitalinen) musikaalisuus on rajattu suurilta osin tutkimuksen ulkopuolelle. Päätös on viisas väitöskirjan laajuuden kannalta, mutta teema olisi sen sijaan kiinnostava aihe tulevalle tutkimukselle.

Liisa Bourgeot